

Fonts i punts d'aigua del Parc Natural de Montserrat

És de pròxima aparició la publicació d'un treball sobre les fonts i punts d'aigua que el Patronat de la Muntanya de Montserrat va confiar a Eulàlia Comas i Cesca Casadesús. Amb dades i textos que ens ha proporcionat la gerència del Patronat, i esperant poder tenir a l'abast ben aviat aquest estudi, podem avançar alguns resultats, que ben segur interessaran a tots aquells que estimen i coneixen la nostra muntanya. [Nota de la Redacció del Butlletí]

Presentació

Les fonts i les cisternes són una part important del patrimoni del territori que integra el conjunt de la muntanya de Montserrat. Considerar les fonts un bé patrimonial és el resultat de la valoració feta per moltes de les persones que, des de temps, han viscut en aquesta muntanya o hi han caminat. Les fonts de raig i els dipòsits ajudaven els camperols i carboners que vivien dels treballs en aquest massís. Les cisternes, moltes esculpides a la roca montserratina, eren fonamentals per la supervivència dels solitaris ermitans. A l'entrada del santuari la "Font del Portal o del Miracle" ha estat el símbol permanent de benvinguda al pelegrí de la mateixa manera que a l'entorn d'algunes de les fonts de tants indrets i pobles s'han celebrat aplecs i festes populars. Les fonts de Montserrat han estat cantades pels poetes i s'han integrat en algunes de les llegendes de la muntanya; han estat objecte d'estudis científics i han esdevingut oasis de bé quan les forces han reclamat

aigua reparadora per a continuar el camí. Les fonts formen part del paisatge de la muntanya de Montserrat.

Perquè estan, doncs, integrades en l'imaginari col·lectiu montserratí cal cuidar-les i estimar-les, les fonts. I és per això mateix que el Patronat de la Muntanya de Montserrat decidí estudiar els diferents punts d'aigua de la muntanya: fonts de raig o deus, mentideres i degotalls; bassals, cisternes o dipòsits. L'objectiu d'aquest estudi era, en primer lloc, identificar aquests punts d'aigua: confirmar que els punts que consten en els diversos mapes realment existeixen, i verificar-ne la posició geogràfica. Els resultats de l'estudi confirmen que alguns d'aquests punts s'han perdut i d'altres són avui introbables, especialment els que apareixen anotats en les cartografies antigues. Un altre objectiu de l'estudi era avaluar l'estat de conservació d'aquests punts d'aigua i fer una proposta, si s'esqueia, d'intervenció per a recuperar-los o per a mantenir-los. Finalment, l'estudi també cercava unificar tota la

La Font dels Monjos, una de les fonts més conegudes i amb cabal més constant.

informació existent sobre fonts, mentideres, bassals i altres punts de proveïment d'aigua en el massís de Montserrat.

El treball encarregat pel Patronat de la Muntanya de Montserrat s'alineja en la tradició de l'excursionisme científic de Catalunya. La primera referència que tenim de l'estudi de les fonts de Montserrat és el treball publicat l'any 1886 per Josep Ignasi Ursul "*Estudi hidrogràfic de la muntanya de Montserrat*". Aquest treball rebé un accèssit en el certamen organitzat per l'Associació d'Excursions Catalana l'any 1882. Molts anys després, l'any 1967, Pere Bosquets, persona a la qual la muntanya de Montserrat li deu tant, sota el nom d'Amics de Montserrat, publicà l'obra "*Ermites i Fonts montserratines*" (1967). Aquestes obres, a més de petits estudis i

referències sectorials, mostren l'atracció exercida per les fonts montserratines. Per al present estudi s'ha confiat en el coneixement i en l'experiència d'Eulàlia Comas i de Cesca Casadesús. L'ur treball pacient i entregat ha permès obtenir un coneixement exhaustiu de les fonts i punts d'aigua del Parc Natural de Montserrat.

Avui, des del Patronat de la Muntanya de Montserrat, sentint-nos hereus de la passió i del treball fet pels nostres avantpassats, volem que l'estudi actual sobre les "Fonts de Montserrat" sigui un homenatge a les persones que obriren el camí vers el coneixement i l'estimació de la nostra muntanya. Als homes i a les dones d'avui ens toca transmetre aquest patrimoni a les futures generacions. Per això, amb aquest estudi el

La font de la plaça Abat Oliba, hereva de la històrica Font del Portal, després de l'última renovació. Actualment, insuficient per a la seva missió, és proveïda també per l'aigua de la xarxa local.

Patronat de la Muntanya de Montserrat també està animant perquè les diverses entitats i els amics d'aquest indret natural continuïn viu llur compromís per mantenir en bon estat el patrimoni col·lectiu de les fonts de Montserrat.

Resum de l'estudi

Aquest treball s'ha dut a terme en dues etapes, entre maig de 2008 i maig de 2009. L'objectiu principal era identificar les fonts i altres punts d'aigua singulars dins l'àmbit del Parc Natural de Montserrat. Per això convenia:

- Localitzar les fonts i els punts d'aigua inclosos en el Parc Natural i descriure'n l'estat de conservació actual.
- Proposar, quan s'escau, mesures de recu-

peració o de manteniment.

- Unificar i actualitzar la informació disponible sobre fonts, mentideres, bassals i altres punts de proveïment d'aigua.

Han estat identificats les fonts de **raig** o deus (algunes de les quals s'han trobat totalment intubades), les **mentideres** (fonts que ragen només després de pluges intenses –superiors a 50 o 60 mm– i durant uns pocs dies), els **bassals** més o menys permanents i els punts de proveïment o d'emmagatzematge d'aigua tipus **cisterna o dipòsit** (com els que hi ha prop de les ermites o els d'extinció d'incendis). A més, han estat descrits com a **degotalls** indrets on, segons la informació bibliogràfica consultada, hi havia hagut alguna font. Aquests degotalls no s'han comptat entre les fonts **perdudes**,

algunes de les quals són ressenyades també en el treball.

El **primer llistat** fet a partir de la bibliografia disponible constava de 135 punts d'aigua. Després de mantenir converses amb coneixedors de la muntanya, se'n van descartar alguns: o perquè eren duplicats (un mateix punt amb noms diferents) o perquè se sabia que havien desaparegut o havien estat cercats sense èxit anteriorment.

De les **fonts perdudes**, algunes han quedat afectades per esclavissades i altres perquè simplement han deixat d'aprofitar-se. Cal aclarir que els punts d'aigua perduts no són la diferència entre els 135 identificats per bibliografia i els 114 visitats i inventariats, perquè hi ha alguns punts inventariats que no constaven a la primera llista derivada de la recerca bibliogràfica sinó que s'han conegut gràcies a les entrevistes amb persones coneixedores de l'entorn.

Després de revisar tota la informació bibliogràfica i de fer les consultes pertinents a experts i coneixedors de la muntanya, s'ha acabat inventariant un total de **114 elements** (44 fonts de raig –10 de les quals estan totalment captades–, 10 mentideres, 16 bassals i

34 cisternes/dipòsits, a més de 7 degotalls i 3 fonts actualment connectades a la xarxa de proveïment d'aigua potable), 16 dels quals es troben fora dels límits del Parc.

Una qüestió que no sempre s'ha pogut aclarir és l'**ús** concret a què es destina l'aigua de les fonts i dels altres punts d'aigua, motiu pel qual es recomana fer una revisió més aprofundida d'aquesta qüestió, si cal fent consultes a les administracions pertinents.

De tots els punts d'aigua visitats, 27 es poden **recuperar** amb una certa facilitat, 16 necessitarien més dedicació i 7 requeririen treballs específics –prèvia redacció de projecte tècnic. La gran majoria (41) només necessiten feines de manteniment. Per a les 22 restants no s'ha pogut definir clarament el procés que requereixen.

L'estudi aporta també informació cartogràfica, amb la situació de cadascun dels punts d'aigua inventariats.

Per a cadascun d'aquests punts s'ha elaborat una fitxa que indica l'estat en què es troba, la ubicació exacta, l'accés i una proposta d'intervenció.

A continuació s'adjunten, a tall d'exemple, tres fitxes provisionals de treball, representatives de l'estudi dut a terme.

Codi	Tipus	Grau de restauració	Nom	Municipi
S7.03	R	M	Xebret, font del	Bruc
S4.04	R	M	Aurons (o del Salt de la Nina), font dels	Marganell
S2.05	R	2	Guilleumes, font de les	Monistrol de Montserrat

Nota: A 'Tipus': B és bassa o bassal; C/D equival a cisterna o dipòsit; Cp és font de raig captada; Dgt és degotall; M és mentidera; R és font de raig i R(x) és font de raig alimentada pel servei de proveïment d'aigua potable. A 'Grau de restauració': M és manteniment; R és revisió; i 1, 2 o 3 equival a grau de restauració de dificultat baixa, mitjana i alta respectivament.

CODI	S7.03	COORDENADES	X 03 99 244	Y 46 06 295	DATA DE VISITA	02/09/08
NOM	Font del Xebret				ALÇADA (m)	663
TIPUS	Raig		GRAU DE RESTAURACIÓ		Manteniment	

ACCÉS

La font està situada a la riba esquerra del torrent del Tambor, sota un roquissar, una mica amagada. S'hi accedeix pel camí del coll del Xincarró, per la banda del Bruc. En passar el Xincarró i arribar al torrent, cal remuntar-lo uns metres, fins a trobar un corriol, entre les alzines, molt estret, que mena a la font i continua cap a la cova de l'Arcada.

La font en un indret frescal, ben ombrejat, al peu d'un gran roques, pel camí que zigzagueja cap a la cova de l'Arcada

Aspecte del broc i el bassiol, recentment restaurats

El que en sabem

(Forat de l'aigua, cabal i qualitat; entorn i naturalitat; usos; restauració i potencial; dades històriques i font bibliogràfica)

La font es troba en una esplanada frescal i humida. Hi ha un petit banc fet de teules, al costat. La font, que en el moment de la visita no raja, s'alimenta de les filtracions de la roca que hi ha just al damunt. Està equipada amb un broc i té un petit bassiol d'obra al peu. El camí ha estat desembrossat i la font restaurada de fa pocs mesos. Molt a prop hi ha les restes d'un pou de carboner.

La referència de 1967 indica que, abans del novembre 1961, es trobava gairebé sempre perduda, inaprofitable, fins que s'arranjà i s'hi construï un dipòsit tapat, d'on l'aigua sortia per una canella i omplia un còm abastable per a la fauna –que és el que avui s'observa. Afegeix que des d'aleshores els vianants tenien tota la seguretat de trobar-hi aigua, que qualificava de qualitat excel·lent. Ribera-Mariné ressenya que la font va rajar fins l'any 1986, i que pateix en períodes de sequera.

Es recomana seguir-ne fent un manteniment bàsic, tant de neteja de l'entorn com del dipòsit adjacent (com s'ha fet recentment), i ampliar-lo als escorrims de les roques, traient-ne la vegetació o el sediment que els pugui obturar.

Referències: Amics de Montserrat, 1967; Editorial Alpina, 2006; ICC, 2005; Ribera-Mariné, 2004; Semir, 1949

CODI	S4.04	COORDENADES	X 04 00 219	Y 46 07 134	DATA DE VISITA	05/06/08
NOM	Font dels Aurons o del Salt de la Nina				ALÇADA (m)	995
TIPUS	Raig		GRAU DE RESTAURACIÓ		Manteniment	

ACCÉS

De Coll de Port (v. S5.04) s'agafa un corriol a l'esquerra que va cap a l'Esfinx, fins a trobar la dreuera del Miracle, que baixa cap a la canal del Miracle i Sta. Cecília. En baixem només un tros i de seguida agafem un corriol a la dreta que va flanquejant planerament (molt poc concorregut). Ens du a la font.

Aspecte de la font dels Aurons o del Salt de la Nina

Detall de l'esclotxa que recull l'aigua a la cisterna, abans del broc de la font pròpiament dita

El que en sabem

(Forat de l'aigua, cabal i qualitat; entorn i naturaltat; usos; restauració i potencial; dades històriques i font bibliogràfica)

La font queda sota l'agulla dels Aurons, a la cara nord de la muntanya. És un recull d'aigua que es va fer en record de R. Serra i Mollet l'any 1987, com recorda una placa posada a la roca. Hom troba una esclotxa entre les roques, per on degota l'aigua que s'acumula en un petit dipòsit d'obra, equipat amb una aixeta de botó, que degota. La trobem rajant i ens informem que no sol estroncar-se mai. No obstant això, vam observar orella d'ós i falguera seca a l'esclotxa, fets que indiquen que devia haver patit una mica de sequera.

Ribera-Mariné (2004) descriu una ruta des del Coll de Port a la Miranda dels Ecos (itinerari 29) passant per aquesta font. Actualment, el camí d'accés és poc freqüentat però encara força accessible. Més enllà de la font continua, per sota una balma, però es veu molt embrossat.

Referències: Ribera-Mariné, 2004

CODI	S2.05	COORDENADES	X 04 02 524	Y 46 06 930	DATA DE VISITA	21/08/08
NOM	Font de les Guilleumes				ALÇADA (m)	357
TIPUS	Raig		GRAU DE RESTAURACIÓ		Grau 2	

ACCÉS

Des d'una corba pronunciada a la carretera que puja de Monistrol a Montserrat (BP-1121), més amunt del km 6, s'agafa la dreuera de les Guilleumes, que remunta el torrent del mateix nom. És un camí ben senyalitzat que porta a la font i segueix amunt cap al Monestir.

Aspecte de la font de les Guilleumes i el seu entorn, ara una mica descuidat

Detall de la cisterna que hi ha darrere la font, amb diversos tubs de canalització

El que en sabem

(Forat de l'aigua, cabal i qualitat; entorn i naturalitat; usos; restauració i potencial; dades històriques i font bibliogràfica)

La font està en una esplanada ombrejada per dos grans plàtans, a la vora dreta del torrent del mateix nom. És una de les fonts de raig llegendàries de Montserrat. Està urbanitzada des del 1892, quan es feren les obres del cremallera, i va ser arranjada el 1995 pel Club Muntanyenc Monistrolenc. Després ha estat arreglada -i desarreglada- en diverses ocasions. Actualment hi ha el compromís de Ferrocarrils de Catalunya de restaurar la conducció cap al dipòsit del pas a nivell (on anava abans).

Hi ha un broc sense polsador i raja poca aigua però constant. Una làmina d'aigua s'acumula en unes bassetes d'obra situades al peu (s'hi van veure tricòpters). Darrere la font hi ha una cisterna amb tubs de captació a dintre. Un dels tubs deriva l'aigua cap a la llera del torrent, una mica més avall de la font. La resta de tubs estan en desús però es podrien recuperar.

És un dels punts importants de descàrrega de la conca del torrent de les Guilleumes. Segons la cita de 1967 el cabal d'aquesta font era de 30 L/hora i l'aigua es va fer servir per fer les obres del cremallera; a més proveïa l'estació de Monistrol.

La cita de 1886 diu que tenia aigua clara i bona, amb traces de bicarbonat ferrós, i que era concorreguda quan feia calor. Afegeix que "l'aigua sortia d'un forat ovalat, per més que la unió de dues roques, calcària una i conglomerada l'altra, el fan rematar en punta. Fa 50 cm d'alt per 42 d'ample. L'aigua corre quasi planejant a la sortida; amb un llarg bastó no es troba el final [del forat]. A pocs passos de la sortida corre per un planet de poca inclinació i es despenya després servint per regar o per augmentar el cabal del Llobregat".

Referències: Amics de Montserrat, 1967; Cabeza, 1909; Editorial Alpina, 1989; Galobart Soler, 1994; ICC, 2002; Ribera-Mariné, 2004; Ribera, 2008 *com. pers.*; Semir, 1949; Ursul, 1886